

Аляксей Рагуля

ШЛЯХАМ ДАСКАНАЛЕННЯ (ДА ПЫТАННЯ ПРА ПАДРЫХТОЎКУ СПЕЦЫЯЛІСТАЎ ПА ФАЛЬКЛОРЫ)

Крызісны стан сучаснай чалавечай сітуацыі праяўляецца ў розных галінах вытворчай і сацыяльнай дзейнасці. Пераадоленне крызісу шмат у чым залежыць ад характару падрыхтоўкі спецыялістаў у сферы сацыякультурнай дзейнасці. У блоку беларусазнаўчых дысцыплін засяроджаны багатыя магчымасці эфектыўнай рэалізацыі важнейшых прынцыпаў дыдактыкі – культуразгоднасці і інкультурацыі, якія фарміруюць духоўны і інтэлектуальны базіс спецыяліста, здольнага да творчай дзейнасці ў складаных умовах крызіснага часу. Этналогія, народная музыка ў яе аўтэнтчным гучанні, народнае пластычнае мастацтва, вербальная культура беларускага этнасу валодаюць магутнымі рэсурсамі канцэптуальнай інтэрпрэтацыі быцця, страчанымі ў ізаляцыянізме арыентаванай на тымчасовую карысць лагістыкі. Антрапалагічны патэнцыял народнай філасофіі існавання часта застаецца, на жаль, незапатрабаваным і нерэалізаваным. Тое ж можна сказаць і пра заснаваны на прынцыпе кан'юнкцыі метаад цэласнага пазнання, уласцівы фальклору. Паралелізм і аналогія фальклорнага дыскурсу з'яўляюцца найбольш нагляднай выявай прыроды чалавека, якую радыкальны пазітывізм увогуле не лічыць вартай увагі. Прынцыпы культуразгоднасці, інтэнцыйнага канструявання і этнічнага самаканстытуявання публічна не адмаўляюцца, але на справе ў вучэбным працэсе занадта часта пануе інерцыя вульгарызаванага сацыялагізму ў формах ілюстравання дагматаў падноўленага афіцыёзу. Розніца толькі ў тым, што догмы ідэалогіі партыйна-камуністычнай тыраніі замяняюцца пафасным дагматызмам архаічнага цэзарапапізму. У дасланых на конкурс студэнцкіх работах, напрыклад, гнэсалагічныя вытокі народнага календара і святаў неапраўдана і нематывавана выводзяцца з царкоўнага календара. У выніку карціна гісторыка-культурнага працэсу фальсіфікуецца, забабоны і рабская псіхалогія атаясамліваюцца з духоўнай культурай і ўласцівасцямі нацыянальнага характару. У вучэбных праграмах штучны сімбіёз афіцыёзу з народнай культурай трактуецца як заканамерная з'ява культурнага працэсу. Пры гэтым затушоўваецца сутнасць народнасці як каштоўнаснай катэгорыі – пафас бесперапыннага ўзнаўлення жыцця, праверкі жыццяздольнасці суб'екта жыццятворнай сілай нізу. Піітызм у адносінах да царкоўнага, адміністрацыйнага і алігарха-фінансавага бамонду фарміруе ў будучых спецыялістаў схільнасць да паліткарэктнасці і прыстасавальніцтва, сужыцца з дагматызмам, прымірэння са станам павольнага знікнення.

Асобна трэба адзначыць шкоду пошасцяў навейшага часу – моду на напісанне (а калі па праўдзе, то на «скачванне») квазірэфератаў, у якіх праблемы вырашаюцца толькі таму, што яны не ставяцца. Хвароба гэтая сёння выйшла за межы лакальнай прасторы. Жыль Дэлёз, адзін з самых

глыбокіх філосафаў XX стагоддзя, за першае правіла ў сучаснай эпістэمالогіі лічыў размежаванне праўды і хлусні ў пастаноўцы праблемы. У рабоце «Бергсаніянства» ён пісаў пра тое, што хлусня пачынаецца з пастаноўкі праблемы, якая нібыта «хаваецца ў архіве гарадскіх чыноўнікаў»: «Больш за тое: гэтыя забабоны вяртаюць нас у маленства, у вучэбны клас. Менавіта школьны настаўнік «ставіць» праблему. Задача вучня – знайсці рашэнне. І менавіта так мы трапляем у своеасаблівае рабства. Сапраўдная ж свабода праяўляецца ў здольнасці прымаць рашэнне, канстытуяваць самую праблему» [1, 231].

Дабавім да сказанага: пераважная большасць студэнтаў нават старэйшых курсаў не валодаюць уменнем вырашаць і азначваць тэму і праблему ўласнага даследавання.

Абагульняючы вопыт тэорыі пазнання ў філасофіі А. Бергсана, Д. Юма і І. Канта, Ж. Дэлёз прыходзіць да высновы, што праўда – у знаходжанні, у фармуліроўцы праблемы, а не ў яе вырашэнні: спекулятыўная праблема вырашаецца ў грамадстве адразу ж пасля таго, як яна ў адпаведнай вербальнай форме выказана, – зразумела, пры наяўнасці добрай волі. Філасофскае асэнсаванне вопыту паспяховай рэвіталізацыі народнай музычнай культуры на кафедры этналогіі і фальклору ў БДУ культуры і мастацтваў выводзіць пошукавую думку на рубяжы, дзе бачыцца комплекс узаемазвязаных і ўзаемаабумоўленых праблем. Важнейшая з іх – «рэвіталізацыя» культуратворчай здольнасці этнасу. Невыпадкова на пераходных рубяжах містэрыяльнага дзейства яго сутнасцю ацэнку звычайна выказвае хор – форма ўвасаблення культуратворчай функцыі супольнага суб'екта. У народных містэрыях навейшага часу – «Барыс Гадуноў» А. Пушкіна, «Дзяды» А. Міцкевіча, «Пэр Гюнт» Х. Ібсэна, «Сон на кургане» Я. Купалы, «Антон» М. Гарэцкага, «Матухна Кураж і яе дзеці» Б. Брэхта, «Трыбунал» А. Макаёнка – паўстае вобраз хоць і жывога, але анямелага чалавецтва. Матывы пагрозы і пераадолення ўлады нематы, аднабокасці, летаргіі ў народнай культуры ўзніклі ўжо на раннім этапе культурагенезу. Арыстакратычнае барока трансфармавала казённую патэтыку класіцызму ў «*краснолепое плетение словес*» (С. Полацкі).

Дэмагогія афіцыйнай партыйна-камуністычнай ідэалогіі і рэдукцыя рэкламна-рынкавага пустаслоўя сёння ўспрымаюцца масавым чалавекам як апраўданне дэканструкцыі маналагічнага выказвання. Узамен прапануецца гэтак званы рэп, які нават не прэтэндуе на тое, каб быць пачутым.

Рэвіталізацыя не толькі формаў, але і культурных сэнсаў фальклорнай музыкі, як і іншых родаў і відаў народнай творчасці, не дасць жаданых вынікаў, калі ў новых вучэбных планах па-ранейшаму будзе занябаны тэарэтыка-практычны комплекс праграмаў, якія адлюстроўваюць ступень і ўзровень валодання ведамі, разуменнем і ўменнямі ў сферы моўных зносін. Падчас масавых шоў, якім неўласціва зваротная сувязь, нізкая вербальная культура гэтак званых вядучых у нейкай меры прыкрываецца бульварна-канцылярскім жаргонам. Аднак у сітуацыі ўнутрана больш мабільнай, камернай узрастае роля міжасобасных зносін, узнікаюць непрадбачаныя

нюансы і павароты, адчуваецца патрэба ў мэтанакіраванай стылізацыі, імправізацыі незапланаванай аперацыянальнай дзейнасці, у непрадбачаных рашэннях і варыянтах. Нізкая маўленчая культура разбурае комплекс, створаны майстэрствам адлюстравання сэнсаў матэрыяльнай і нематэрыяльнай спадчыны. У часы вучэбнай практыкі часта назіраецца ў студэнтаў правал там, дзе трэба ад выканальніцтва перайсці да імправізацыі. Тут становіцца відавочным катастрафізм адсутнасці бачання варыянтаў у сюжэтыцы, ведання канцэптуальных персанажаў, мадэляў іх паводзін, жанраў маўленчай культуры – маленькіх каранёў, якімі куст ці дрэва хапаюцца за глебу, жывяцца сокамі зямлі. Перспектыва развіцця педагагічнай сітуацыі закладзена і захоўваецца ў прыказках, прымаўках, выслоўях. Маналог, палілог, гумарэска, бяседа, рэпліка, былічка, скарга, прамова, споведзь, інвектыва, выказванне, зарок, показка, байка, сентэнцыя і многія іншыя формы слоўнай творчасці забяспечваюць завадатару і вешчуноў імпрэзы патэнцыялам, неабходным для таго, каб пераадолець пачуццё залежнасці ад моды. Цыкл дысцыплін па культуры моўных зносін, такім чынам, павінен сфарміраваць у спецыяліста здольнасць арганічна ўключыць у актуальны культурны працэс сумарныя сэнсы папярэдняга вопыту. А гэта значыць, што намаганні па рэвіталізацыі формы абрадаў сёння наўрад ці могуць лічыцца прыярытэтам. Абрад адлюстроўвае кананічны (класічны) этап гістарычнага тыпу культуры. Актуальнай з’яўляецца, і не толькі ў Беларусі, задача фарміравання новага канона, новай класікі на аснове духоўных здабыткаў родавай і зямельнай абшчыны, нацыянальна-дэмакратычнай культуры гандлёвага соцыуму. На першы план выступае праблема дэзэздольнага суб’екта – супольнага і індывідуальнага, паўнацэннага этнасу і паўнацэннай асобы. Задача самаканстытуявання ў сітуацыі дэфармаванага традыцыйнага быцця, павышаных хуткасцей і рэлятывізму можа быць вырашана на шляхах сінтэзу – пераходу ад аксюмароннай формы дыскурса да сінестазіі. З гэтага, аднак, не вынікае, што кан’юнкцыя «і» абавязкова павінна мець перавагу над прэдыкатам «ёсць» [1, 455].

Вербалізацыя вучэбнага працэсу адкрывае шлях да спасціжэння быцця як працэсу ў яго *«рэальнай шматграннасці і філасофскім адзінстве»* [2, 444]. Гэтым самым даследчыцкая думка і практыка забяспечваюць сабе магчымасць не толькі збірання, захавання і рэвіталізацыі асобных жанраў фальклору ў *«постфальклорнай»* сітуацыі, але і развіцця яго культурных сэнсаў у эпоху камунікацыйнага выбуху і выклікаў, татальнай пагрозы нібыта непрадказальных сацыяльных цунамі. На гэтам напрамку раней малапрыкметныя тыпы беларускага фальклору Цікаўны і Задумны, што маюць *«агонь у сэрцы і розум у галаве»*, уступаюць у новую фазу чыстага станаўлення – праз фазу *«авостранай цвёрдасці да непераможнай дзейнасці»*.

ЛІТАРАТУРА

1. Делёз, Ж. Эмпиризм и субъективность / Жиль Делёз. – М.: PerSe, 2001. – 476 с.

2. *Чорны, К.* Рэальная шматграннасць і філасофскае адзінства / Кузьма Чорны. Збор твораў у 6 т. Т. 4. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1989. – 463 с.

